

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2018, tom 49, s. 59–74

<https://doi.org/10.7163/SOW.49.4>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Zakorzenie przedsiębiorstw a procesy rewitalizacji i odnowy wsi na przykładzie Działynia w gminie Kłęcko

Embeddedness of enterprises versus rural revitalization and renewal: Case study of Działyn village (Kłęcko commune)

Justyna CHODKOWSKA-MISZCZUK • Michał KWIATKOWSKI
Stefania ŚRODA-MURAWSKA • Jadwiga BIEGAŃSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Nauk o Ziemi, Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego

ul. Lwowska 1, 87-100 Toruń

jchodkow@umk.pl • kwiat@doktorant.umk.pl • steffi@umk.pl • jadwigab@umk.pl

Zarys treści: Zakorzenie przedsiębiorstwa w lokalnym środowisku generuje pozytywne rezultaty z punktu widzenia rozwoju lokalnego. Wśród efektów tego procesu wskazuje się m.in. integrację społeczną, wsparcie lokalnych inicjatyw, ożywienie społeczno-gospodarcze czy zmniejszanie dysproporcji w zagospodarowaniu przestrzennym. Przemiany te wpisują się w procesy rewitalizacji i odnowy wsi, tak potrzebne na obszarach społecznie, gospodarczo i przestrzennie zdegradowanych. Celem artykułu jest określenie znaczenia zakorzenia przedsiębiorstw w realizacji procesów odnowy i rewitalizacji wsi na przykładzie Działynia w gminie Kłęcko (powiat gnieźnieński, województwo wielkopolskie). Działyn to osiedle popegeerowskie, na terenie którego funkcjonuje przedsiębiorstwo rolne Działpol powstałe w wyniku przekształcenia byłego kombinatu państwowych gospodarstw rolnych (KPGR). Analiza wykazała, że inicjatywy realizowane i wspierane przez przedsiębiorstwa, świadczące o umocowaniu w lokalnym otoczeniu i praktykach (udział w tworzeniu lokalnych zasobów i infrastruktury, przedsięwzięcia integrujące miejscową społeczność czy dostarczanie innych usług lokalnych), dowodzą znaczenia ich zakorzenia w środowisku w realizacji procesów rewitalizacji i odnowy wsi.

Słowa kluczowe: zakorzenie przedsiębiorstw, rewitalizacja, odnowa wsi, obszary popegeerowskie, rozwój lokalny.

Wprowadzenie

Procesy rewitalizacji i odnowy wsi będące przejawem realizacji koncepcji zrównoważonego i harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich wymagają integracji różnych partnerów i zasobów lokalnych. Niezwykle istotne miejsce wśród interesariuszy tych procesów zajmują ponadlokalne podmioty zewnętrzne inwestujące na danym obszarze. Z jednej strony nowo powstające przedsiębiorstwo to aktywny podmiot funkcjonujący w danej przestrzeni i kształtujący ją (Stachowiak 2011), z drugiej zaś strony, u podstaw sukcesu przedsiębiorstwa leży kreowanie interakcji z instytucjami i podmiotami lokalnymi stanowiących

o jego zakorzenieniu w lokalnym środowisku. Zakorzenie przedsiębiorstwa generuje pozytywne rezultaty także z punktu widzenia lokalnej społeczności, bowiem wśród efektów tego procesu wskazuje się m.in. integrację społeczną, wsparcie lokalnych inicjatyw, ożywienie społeczno-gospodarcze czy zmniejszanie dysproporcji w zagospodarowaniu przestrzennym. Przemiany te wpisują się w procesy rewitalizacji i odnowy wsi, tak potrzebne na obszarach społecznie, gospodarczo i przestrzennie zdegradowanych, wymagających wsparcia procesów rozwojowych, do których zalicza się tereny popegeerowskie (Feltynowski i in. 2015; Biegańska i in. 2016; Krzysztofik i in. 2017; Dymitrow i in. 2018).

Wobec powyższego celem opracowania jest określenie znaczenia zakorzenienia przedsiębiorstw w realizacji procesów odnowy i rewitalizacji wsi na przykładzie Działynia w gminie Kłecko (powiat gnieźnieński, województwo wielkopolskie). Działyn to osiedle popegeerowskie wraz z częścią zabytkową stanowiącą lokalne dziedzictwo kulturowe, na terenie którego funkcjonuje przedsiębiorstwo rolne Działpol powstałe w wyniku przekształceń własnościowych byłego kombinatu państwowych gospodarstw rolnych (KPGR). Na obszarze byłego KPGR-u istnieje również nowoczesne przedsiębiorstwo biogazowe wytwarzające energię na bazie biogazu rolniczego.

Teoretyczno-metodologiczne przesłanki badań

Funkcjonowanie przedsiębiorstw na danym obszarze może skutkować m.in. zintegrowaniem z danym terytorium i procesami w nim zachodzącymi (Kołodziejczak 2016). Związanie to wyraża się poprzez kreowanie różnorodnych i wielotorowych relacji z lokalnym otoczeniem instytucjonalnym i społeczno-ekonomicznym, w tym z lokalnymi władzami i liderami, lokalną społecznością, innymi przedsiębiorstwami, stając się tym samym częścią określonego terytorium. Te tworzone przez przedsiębiorstwo zasoby relacyjne są nie tylko istotnym źródłem jego przewagi konkurencyjnej (Meyer i in. 2011), ale świadczą również o zakorzenieniu przedsiębiorstwa w lokalnym środowisku.

Początki koncepcji zakorzenienia sięgają badań K. Polanyiego (1944, za: Sokołowicz 2015), który twierdził, że „gospodarka jest z reguły zanurzona w relacjach społecznych” (Polanyi 2010, s. 56), a więc wszelkie działania gospodarcze są w pewien sposób determinowane przez czynniki społeczne, kulturowe i polityczne. Konkluzja ta umożliwiła wypracowanie przez M. Granvottera (1985) koncepcji zakorzenienia społecznego. Jego zdaniem działania gospodarcze są zakorzenione w konkretnych, funkcjonujących aktualnie systemach relacji społecznych. Mimo zarysowanego znaczenia koncepcji zakorzenienia nie jest ono jak dotychczas jednoznacznie rozumiane i zdefiniowane w literaturze przedmiotu. Zakorzenie bywa bowiem postrzegane jako cecha działania gospodarczego człowieka (Zukin i DiMaggio 1990) lub też jako natura, głębokość i stopień więzi danego podmiotu z otoczeniem (Uzzi 1996, 1997). Z różnorodnym pojmowaniem zakorzenienia formułowane są różne jego typologie. Jedną z najbardziej pojemnych typologii zakorzenienia wskazuje na istnienie czterech podstawowych typów: poznawczego, kulturowego, politycznego i strukturalnego (Zukin i DiMaggio 1990). A. Halinen i J.A. Törnroos (1998) wyróżniają natomiast zakorzenie: czasowe, przestrzenne, społeczne, polityczne, rynkowe i technologiczne. Z kolei M.C. Brinton i T. Kariya (1998) definiują typ zakorzenienia instytucjonalnego.

Obok wymienionych wyżej typów zakorzenienia niezwykle istotne z punktu widzenia generowania impulsów rozwojowych, a więc oddziaływania na rozwój lokalny, jest zako-

zrzenie terytorialne lub przestrzenne. Można mówić o nim wówczas, gdy przedsiębiorstwo jest osadzone w realnym układzie lokalnym, w konkretnych relacjach społecznych i kulturowych, specyficznej infrastrukturze i warunkach produkcyjnych. Zakorzenie terytorialne odbywa się poprzez kreowanie różnorodnych relacji tak z terytorium, jak i zlokalizowanymi na nim podmiotami. Zakorzenie podmiotu gospodarczego w lokalnym otoczeniu przejawia się zatem m.in. w stopniu rozwinięcia i intensywności sieci powiązań zaopatrzeniowych, badań i rozwoju, a im mocniej te interakcje są rozwinięte, tym łatwiejsze jest przenikanie impulsów rozwojowych do lokalnych podmiotów. Podobnie lokalne struktury gospodarcze i społeczne mogą wpływać na zlokalizowane na danym obszarze przedsiębiorstwo, bowiem istniejące uwarunkowania lokalne, np. poziom rozwoju infrastruktury, zdolności innowacyjne, środowisko zaufania, mogą sprzyjać bądź hamować relacje kreowane między podmiotami (Stryjakiewicz 2001; Domański 2004; Stachowiak 2011). Jako typ zakorzenia terytorialnego pojawia się także zakorzenie lokalne, które opiera się na geograficznej bliskości podmiotów. J. Łobocki (2014), definiując ten typ zakorzenia, bazuje na kapitale społecznym. Autor podkreśla, że w ramach tworzących się sieci firmy korzystają z lokalnych zasobów, wiedzy i informacji, a poprzez multiplikowanie interakcji pomiędzy podmiotami zakorzenie lokalne staje się czynnikiem dalszego powiększania zasobów kapitału społecznego. Wzajemne oddziaływanie firmy i terytorium, na którym dany podmiot jest zlokalizowany, znajduje również odzwierciedlenie w koncepcji *firm-territory nexus* (Dicken i Malmberg 2001), w której podkreśla się rolę przestrzeni i miejsca w kształtowaniu rozwoju firm oraz ich wpływu na procesy rozwoju terytorialnego w aspekcie lokalnym, na co zwracają uwagę także m.in. L. Ciapetti (2008) oraz B. Domański i K. Gwosdz (2009), jak również regionalnym, krajowym czy międzynarodowym.

Ze względu na fakt, że zakorzenie przedsiębiorstw w lokalnym otoczeniu poprawia dostęp do lokalnych zasobów (Ratajczak-Mrozek 2014), jest ono niezwykle ważne w przypadku inwestycji realizowanych przez podmioty ponadlokalne. U podstaw sukcesu bowiem leży rozwijanie form współpracy na różnych płaszczyznach: formalnych i nieformalnych (*business to business* – B2B, *business to administration* – B2A) oraz ogólnych i indywidualnych (*business to consumer* – B2C) relacji z różnymi aktorami gry ekonomicznej, powiązań między zasobami dysponowanymi przez aktorów oraz działań realizowanych przez aktorów z wykorzystaniem zasobów na danym obszarze (Stryjakiewicz 2001; Deszczyński 2014). Przykładem podmiotów ponadlokalnych funkcjonujących na obszarach wiejskich i bazujących na produkcji rolnej są biogazownie rolnicze – innowacyjne podmioty realizujące swoją działalność w priorytetowym dla krajowej gospodarki sektorze, tj. energetyce. Produkują one energię (elektryczną i ciepło) w oparciu o odpady produkcji rolno-spożywczej i/lub uprawy energetyczne i są stosunkowo nowymi podmiotami gospodarczymi, tak w krajowej, jak i lokalnej gospodarce. Stanowią novum ze względu na stosunkowo krótką historię (pierwsza biogazownia rolnicza w Polsce powstała w 2005 r.; Chodkowska-Miszczuk i in. 2017), jak i na fakt, że zazwyczaj są to pierwsze podmioty na obszarach wiejskich wytwarzające energię. A jak zauważa B. Domański (1997), firma szczególnie wyróżniająca się na tle innych przedsiębiorstw (np. pod względem wielkości, zaawansowania technologicznego, struktury kapitału inwestycyjnego czy sektora działalności) w badanym – w tym wypadku lokalnym – układzie przestrzennym może być w społeczeństwie formą władzy kształtującą struktury i procesy społeczno-gospodarcze.

Wśród rezultatów funkcjonowania ponadlokalnych przedsiębiorstw energetycznych na danym obszarze należy wymienić (za: Munday i in. 2011): możliwości dostarczania

mieszkańcom tańszej energii, zapewnienie usług lokalnych, w tym inicjowanie i współrealizację lokalnych imprez kulturalno-sportowych, a także promocję obszaru chociażby poprzez upowszechnianie działań edukacyjnych czy przedsięwzięcia w zakresie rozwoju turystyki (Chodkowska-Miszczyk 2016; Chodkowska-Miszczyk i in. 2016a, b). Jak podają M. Munday i in. (2011) oraz A. Delicado i in. (2016), niezwykle istotnym efektem działalności podmiotów z zakresu energetyki odnawialnej jest tworzenie i modernizacja zasobów lokalnych, w tym majątku i istniejących obiektów. Inwestycje w zakresie odnowy istniejących obiektów, szczególnie jeżeli tworzą one dziedzictwo kulturowe, powinno być pożądane, zarówno przez lokalną społeczność, jak i funkcjonujący na danym obszarze podmiot gospodarczy. Działania te wpisują się procesy odnowy i rewitalizacji wsi, propagowane we wszystkich krajach Unii Europejskiej, do których należy również Polska.

Odnowa wsi jest działaniem mającym charakter wieloaspektowy, możliwym do rozpatrywania na różnych płaszczyznach i odnoszącym się do różnych dziedzin wiejskiego życia. Zagadnienie jest o tyle istotne, bo dotyczy dużej przestrzeni oraz zamieszkującej ją ludności. W Polsce obszary wiejskie ciągle stanowią ponad 93% ogólnej powierzchni kraju, zaś wraz z zaawansowaniem procesów suburbanizacji i kontrurbanizacji (Szymańska i Biegańska 2011; Biegańska 2013; Biegańska i Szymańska 2013) z roku na rok zwiększa się odsetek ludności wiejskiej (39,8%, stan na 2016 r.). Dlatego tak ważne jest zapewnienie odpowiednich warunków życia na wsi zarówno w wymiarze społecznym, ekonomicznym, jak i środowiskowym (Kowalczyk 2007; Lecyk 2009). Szczególne znaczenie w tym kontekście ma tutaj zwłaszcza infrastruktura społeczna, która na obszarach wiejskich wykazuje duże niedoinwestowanie i niedostosowanie do bieżących potrzeb. Cały czas – w porównaniu z miastami – polska wieś posiada relatywnie słabo rozwiniętą infrastrukturę kulturalną, turystyczną i sportowo-rekreacyjną (Biegańska i in. 2014, Środa-Murawska i in. 2014). Co więcej, w kontekście wyposażenia infrastrukturalnego obserwuje się na obszarach wiejskich duże rozbieżności regionalne (Szymańska i Biegańska 2012). Tymczasem nieodpowiednie wyposażenie infrastrukturalne przesądza o gorszej jakości życia na wsi, ogranicza rozwój wielofunkcyjny wsi, a także decyduje o słabszej atrakcyjności inwestycyjnej. Niestety zwykle ograniczone możliwości finansowe samorządów lokalnych nie pozwalają na pełne zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców oraz zachowania dziedzictwa kulturowego. Dlatego w celu wykorzystania potencjału, który ukryty jest na obszarach wiejskich, niezbędne są instrumenty umożliwiające aktywizację społeczności lokalnych do osiągania określonych celów. Jednym z takich instrumentów jest proces odnowy wsi (Kowalczyk 2007; Wilczyński 2009), który ma charakter zintegrowany i – co należy szczególnie podkreślić – odpowiada na problemy wsi na każdym polu jej funkcjonowania. Głównym celem tego instrumentu jest wspieranie obszarów wiejskich zarówno w kontekście rozwiązywania obserwowanych tam problemów, jak i wspierania ich konkurencyjności czy też podnoszenia jakości życia ich mieszkańców (Jedut 2005). Przedsięwzięcia z zakresu odnowy wsi indukują zmiany w szeroko rozumianym wymiarze społeczno-gospodarczym. Odnoszą się do miejsca zamieszkania i jego otoczenia, infrastruktury, organizacji przestrzeni publicznej, usług, zaspokajania potrzeb bytowych i duchowych, komunikacji i bezpieczeństwa. W ten sposób umożliwiają dostosowanie wsi do wymagań współczesności oraz do pełnienia nowych funkcji na rzecz całego społeczeństwa. Dlatego też w Unii Europejskiej przyjmuje się, że odnowa jest najlepszą metodą rozwoju regionalnego obszarów wiejskich (Raszeja 2005; Golinowska i Kutkowska 2009; Wójcik 2010; Czapiewska 2011).

W historycznym ujęciu w procesie odnowy wsi można wyróżnić cztery etapy (Idziak i Wilczyński 2013). Pierwszym, przypadającym na lata 1953–1975, była modernizacja, zapoczątkowana na obszarach wiejskich Niemiec. W ramach tych działań położono szczególny nacisk na przeobrażenie modelu funkcjonowania rolnictwa z tradycyjnego na nowoczesny, bardziej niż gospodarstwo przypominający nowoczesne przedsiębiorstwo produkcyjne. Jednym ze skutków prowadzenia odnowy wsi w ten sposób w regionie Bawarii było zniszczenie większej liczby zabudowań wiejskich niż w czasie II wojny światowej. Drugi etap przypadał na lata 1975–1994 i odnosił się do odnowy fasad. Dostrzeżono wtedy, że rolnictwo nie jest jedyną formą działalności gospodarczej na wsi, a estetyzacja zabudowy jest niezbędnym elementem prowadzenia procesów rewitalizacyjnych. W ramach tego etapu prowadzono przede wszystkim prace remontowe domów wiejskich w odniesieniu do tradycyjnych wzorców i charakteru zabudowy. Od 1994 r. rozpoczął się trzeci etap odnowy wsi, który w swoich założeniach zwracał się ku społecznym aspektom życia wiejskiego. Nazywany był często odnową społeczności i duchowości i kładł nacisk na integrację mieszkańców, wprowadzenie partycypacyjnego modelu planowania rozwoju wsi oraz budowanie pozycji danej jednostki w oparciu o kapitał ludzki. Jako kolejną, czwartą, trwającą do dziś fazę odnowy wsi, uznaje się etap zrównoważonego rozwoju i powstawania wsi tematycznych. Na tym etapie akcentuje się przede wszystkim konieczność całościowego traktowania wszystkich aspektów życia na wsi oraz poszukiwania wyjątkowości poszczególnych miejsc w oparciu o dostępne zasoby i specjalizację w danej dziedzinie (Idziak i Wilczyński 2013).

Z odnową wsi, rozumianą jako instrument, ściśle związana jest również jej rewitalizacja. Jak podaje S. Kaczmarek (2001), jest to pewna sekwencja planowanych działań, mających na celu ożywienie gospodarcze oraz zmianę struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów zdegradowanych. Należy również dodać, że rewitalizacja tradycyjnie utożsamiana jest ze zmianą społeczną połączoną z odnową substancji materialnej (Wójcik 2013; Rogatka i in. 2015). W wymiarze materialnym rewitalizacja ma na celu przywrócenie i eksponowanie tradycyjnej zabudowy wiejskiej. Jej niematerialny wymiar związany jest z powrotem do indywidualnych cech kulturowych wsi, zwyczajów, tradycji i historii lokalnej (Kamosiński 2011).

Zważywszy na założenia omówionej powyżej koncepcji zakorzenia, niewątpliwie trzeci i czwarty etap odnowy wsi, związany odpowiednio ze społecznymi aspektami życia wiejskiego oraz specjalizacją gospodarczą, a także materialny i niematerialny wymiar rewitalizacji wsi, posiada wiele punktów stykowych z tą koncepcją. Wybór koncepcji zakorzenia w niniejszym opracowaniu jest podyktowany faktem, iż w sektorach wykorzystujących produkcję rolniczą, a do takich zalicza się przedsiębiorstwo rolne Działpol, którego integralną częścią jest biogazownia rolnicza, identyfikowane są silne powiązania tak na poziomie lokalnym, jak i regionalnym (Domański 2004). Stąd należy spodziewać się istnienia relacji pomiędzy omawianym przedsiębiorstwem a innymi podmiotami zlokalizowanymi na danym obszarze, dowodzących zakorzenia tej firmy w lokalnym otoczeniu. Zważywszy na fakt, że zakorzenie poprawia dostęp do lokalnych zasobów – co jest niezwykle ważne w przypadku innowacyjnych przedsiębiorstw, z zewnętrznym kapitałem, powstających na obszarach wiejskich, np. przedsiębiorstwa rolnego Działpol – można oczekiwać, że relacje te będą intensyfikowane i coraz bardziej różnicowane strukturalnie. Z kolei różnorodność powiązań danego podmiotu gospodarczego z jego otoczeniem lokalnym determinuje wielkość efektów mnożnikowych będących pochodną zakorzenia

przedsiębiorstwa, które to mogą wpływać na inicjowanie nowych działalności gospodarczych (Wiedermann 2008). Silne powiązania przedsiębiorstwa ze środowiskiem lokalnym stwarzają zatem dogodne warunki do podejmowania i realizacji przedsięwzięć związanych z procesami odnowy i rewitalizacji wsi.

Materiały i metody badań

Cel badania, jakim jest określenie znaczenia zakorzenienia przedsiębiorstw w realizacji procesów odnowy i rewitalizacji wsi, zrealizowano na przykładzie Działynia w gminie Kłeczek. Zastosowana procedura postępowania badawczego składała się z kilku etapów, jednak kluczowym był dobór obiektu badań. Ten musiał spełniać istotne kryteria: po pierwsze, cechować się specyficznym położeniem na terenie wsi stanowiącej obszar potencjalnie problemowy, co było istotne ze względu na kwalifikację takiego obszaru do przeprowadzenia odnowy lub rewitalizacji; po drugie – wyróżniać się znaczną innowacyjnością i wykazywać silne powiązania ze środowiskiem lokalnym, co z kolei stwarza dogodne warunki do ewentualnej odnowy/rewitalizacji wsi.

Wytypowane do szczegółowych badań przedsiębiorstwo biogazowe – Biogaz Działyń Sp. z o.o. (moc zainstalowana wynosi 0,999 MW) położone w Działyniu spełnia przyjęte powyżej kryteria. Należy jednak, nakreślając jego charakterystykę, zaznaczyć w pierwszej kolejności, że jest powiązane funkcjonalnie z przedsiębiorstwem rolnym Działpol Sp z o.o., jest spółką-córką tej firmy. Dlatego też analizie poddano interakcje kreowane nie tylko przez biogazownię rolniczą, ale szerzej przez wymienione wyżej przedsiębiorstwo rolne. Wyróżnia się ono na tle pozostałych poziomem innowacyjności zastosowanych technologii produkcyjnych, w tym wspomnianej wyżej instalacji do wytwarzania energii ze źródła odnawialnego – biogazu rolniczego. Zostało utworzone w 2000 r. na terenie byłego KPGR w Działyniu w wyniku przekształceń własnościowych. W obejmującym powierzchnię około 1500 ha użytków rolnych gospodarstwie prowadzona jest produkcja zwierzęca – głównie bydła mlecznego oraz roślinna, w tym rzepaku, zbóż i kukurydzy. W opracowaniu przyjęto, że z innowacyjnością technologiczną może się łączyć również nowoczesne podejście w zakresie dbałości o szeroko rozumiane otoczenie lokalne firmy. To z kolei może znacząco wpływać na procesy odnowy wsi.

Niezwykle istotne z punktu widzenia realizacji celu pracy jest również to, że wieś Działyń tworzy osiedle popegeerowskie wraz z częścią zabytkową znajdującą się na terenie byłego KPGR-u, a więc obecnego przedsiębiorstwa rolnego. Lokalne dziedzictwo kulturowe (wpisane do rejestru zabytków, por. <http://poznan.wuoz.gov.pl/rejestr-zabytkow>) tworzą budynki podworskie, w tym – spichlerz z I. poł. XIX (nr rej.: 884/2/Wlkp/A z 9.09.1968) i park podworski również z I. poł. XIX (nr rej.: 884/1/Wlkp/A z 19.03.1986). Wieś Działyń jest położona w atrakcyjnym pod względem przyrodniczym obszarze, w pobliżu dwóch jezior: Działyńskiego i Biskupickiego, wykorzystywanych w celach rekreacyjno-turystycznych. Miejscowość ma także dogodne położenie względem sieci transportowych: znajduje się bowiem 10 km od drogi ekspresowej nr 5 (w kierunku Poznania i dalej na południe w stronę Lubawki do granicy państwowej z Czechami), a od Poznania dzieli je odległość niespełna 50 km.

Badania terenowe poprzedzone były kwerendą, konieczną do przygotowania scenariusza wywiadów pogłębionych i zaaranżowania spotkań z respondentami, gdyż realizacja

tego typu badań wymaga użycia metod umożliwiających pozyskanie informacji bezpośrednio od lokalnej społeczności (Lutyński 2000). Łącznie zrealizowano 10 wywiadów pogłębionych zarówno z właścicielami i pracownikami przedsiębiorstwa rolnego, w tym biogazowni rolniczej, przedstawicielami lokalnej władzy, organizacji pozarządowych, jak i mieszkańcami. Respondentów różnicowano pod kątem płci i wieku oraz aktywności zawodowej. W trakcie badania skupiono się na kwestiach związanych z interakcjami pomiędzy przedsiębiorstwem rolnym, w tym biogazownią rolniczą a lokalnym społeczeństwem oraz przedsięwzięciami realizowanymi przez przedsiębiorstwo w świetle działań wpisujących się w procesy odnowy i rewitalizacji miejscowości Działyn. Odnosząc się do zastosowanego podejścia badawczego, należy podkreślić (za: McKeever i in. 2015), że szczególnie zasadne wydaje się tu badanie jakościowe w postaci metody studium przypadku. Metoda ta połączona z analizą indukcyjną umożliwia bowiem wnikliwe i rzetelne (bazując na różnych źródłach informacji) prześledzenie procesu zakorzenia podmiotu gospodarczego w lokalnym środowisku. Jej zastosowanie pozwala na dogłębne poznanie badanych procesów, zachodzące relacje, ich dynamikę, co w pełni warunkuje realizację celu przeprowadzanego badania. Ponadto właściwie wykorzystana metoda studium przypadku pozwala na uzyskanie dokładnego opisu analizowanego przypadku, na bazie którego jest możliwa konstrukcja zgeneralizowanych wniosków (Creswell 2003; Miles i in. 2014). A to właśnie analiza działania przedsiębiorcy, realia funkcjonowania firmy i kontekst społeczny umożliwiają pogłębione studia dotyczące zakorzenia przedsiębiorstwa w lokalnym otoczeniu (McKeever i in. 2015).

Wyniki badań

Rozważając procesy rewitalizacji i odnowy wsi Działyn, należy zaznaczyć, że dokumentem strategicznym określającym kierunki działań w tym zakresie jest *Plan odnowy miejscowości Działyn na lata 2010–2017* zatwierdzony przez radę miejską gminy Kłęcko 29.10.2010 r. Treść dokumentu obejmuje, oprócz ogólnej charakterystyki miejscowości, inwentaryzację lokalnych zasobów zarówno naturalnych, jak i antropogenicznych, wykaz zidentyfikowanych obszarów problemowych oraz planowane inwestycje w zakresie odnowy wsi. Wśród głównych problemów wskazano m.in.: brak wspólnych przestrzeni przeznaczonych do spotkań i organizacji lokalnych imprez, niedostateczną promocję walorów inwestycyjnych miejscowości oraz niewystarczające wsparcie lokalnej przedsiębiorczości. Uwzględniając zasoby lokalne, przedstawiono wizję rozwoju miejscowości opartą na specjalizacji rolnictwa, przedsiębiorczości, ale również wysokiej aktywności społecznej mieszkańców, powstaniu miejsc spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży, estetyzacji wsi i rozwoju turystyki wiejskiej. Jak wynika z przeprowadzonych badań, lokalne władze podjęły przedsięwzięcia wpisane w realizację wspomnianego *Planu odnowy*, bowiem powstały pierwsze miejsca, które mogą być i są wykorzystywane jako przestrzeń do spotkań, urzeczywistniania lokalnych inicjatyw. Są to: boisko Orlik, siłownia zewnętrzna, zmodernizowany plac zabaw; widoczna jest również poprawa w zakresie estetyzacji wsi. Przedsięwzięto także działania zmierzające do budowy świetlicy wiejskiej zlokalizowanej w pobliżu istniejącego Orlika (fot. 1). Koncentracja inwestycji tego typu w jednym miejscu przyczyni się do kreowania przestrzeni publicznej, niezwykle potrzebnej z punktu widzenia integracji mieszkańców osiedla popegeerowskiego, stanowiącego strukturę heterogeniczną, tj. odmienną w aspekcie morfologicznym i społecznym od pozostałych obszarów wiejskich (Biegańska i in. 2016).

Fot. 1. Boisko Orlik i siłownia zewnętrzna w Dziatyniu
Sports field and outdoor gym in Dziatynia
 Fot./Photo: J. Chodkowska-Miszczuk.

Obok przedsięwzięć realizowanych przez władze gminne notowane są także działania oddolne, inicjowane przez mieszkańców Dziatynia, w tym wspierane przez przedsiębiorstwo rolne i biogazownię rolniczą. Firmy te są ze sobą funkcjonalnie powiązane, wspólnie również biorą udział w tego typu projektach, a jako że gospodarstwo rolne istnieje dłużej, to właśnie nazwa Dziatpol pojawia się najczęściej w kontekście działalności gospodarczej prowadzonej na obszarze byłego KPGR-u czy współpracy z lokalnym środowiskiem. Sami mieszkańcy Dziatynia mówią, że „nie rozgraniczamy tych instytucji, jest jakby jedna firma”.

Podejmowane przez Dziatpol przedsięwzięcia przejawiają się bezpośrednio w pracach konserwatorskich prowadzonych w zabytkowym zespole pałacowo-parkowym znajdującym się na terenie przedsiębiorstwa rolnego oraz biogazowni (fot. 2). Zespół ten jest zarządzany przez przedsiębiorstwo na podstawie umowy dzierżawy z Agencją Nieruchomości Rolnych (ANR). Park jest zadbane, wykonywane były nasadzenia (około 250 sadzonek: 100 dębów i 150 lip), realizowane są regularne prace porządkowe finansowane z własnych środków gospodarstwa. Prócz terenów zielonych i małych zbiorników wodnych na terenie parku znajdują się cztery budynki. Budynek podworski, nazywany potocznie „pałacykiem”, jest wykorzystywany w celach administracyjno-biurowych na potrzeby przedsiębiorstwa rolnego i biogazowego (podobne funkcje pełnił ten budynek w okresie istnienia KPGR-u). Wszelkie bieżące prace remontowe pokrywane są z własnych środków firm. W dwóch pozostałych budynkach, w których wcześniej mieściła się szkoła podstawowa i przychodnia zdrowia, znajduje się obecnie przedszkole samorządowe, a drugi planuje się zaadoptować na miejsce realizacji projektów edukacyjnych inicjowanych przez właścicieli gospodarstwa Dziatpol. Ostatni z budynków pełni funkcję mieszkalną. Warto tu nadmienić, że przedsiębiorstwo rolne wspiera realizację usług na rzecz lokalnej społeczności w zakresie prac konserwatorskich w budynku przedszkola – instytucji zarządzanej przez lokalny samorząd. Dyrektor przedszkola, omawiając współpracę z Dziatpołem, mówi o przedsiębiorstwie, że jest to „życzliwy sąsiad oferujący pomoc sąsiedzką od święta i na co dzień”.

Wśród obiektów administrowanych przez Dziatpol znajduje się także zabytkowy spichlerz. Najcenniejszym jego elementem jest zabytkowa architektura dachu, niespotykana w najbliższej okolicy, tj. dach naczółkowy z I poł. XVIII w. Budynek jest zabezpieczony przed szkodliwym działaniem zjawisk atmosferycznych i nie jest wykorzystywany w celach gospodarczych. Zagospodarowanie tego obiektu wiąże się nie tylko z pozyskaniem odpowiednich środków, ale także uzyskaniem opinii konserwatora zabytków oraz uregulowaniem sytuacji

prawnej (na poziomie krajowym) w zakresie odpowiedzialności za zabytki stanowiące dziedzictwo kulturowe, co w zasadniczy sposób determinuje proces decyzyjny i podnosi koszty. Dlatego też wszelkie działania w tym zakresie sprowadzają się do pokrycia z własnych środków bieżących prac remontowo-modernizacyjnych związanych przede wszystkim z ewentualnymi uszkodzami powstałymi w wyniku działania czynników środowiskowych. Na pytanie, czy spichlerz jako zabytek można zwiedzać? uzyskano odpowiedź, że „ani spichlerz, ani pałacyk nie są udostępniane zwiedzającym z uwagi na brak takiego zainteresowania”. Tym niemniej działalność przedsiębiorstwa wpisuje się pośrednio w ochronę lokalnego dziedzictwa kulturowego, stanowiącego tutaj kompleks pałacowo-parkowy.

Fot. 2. Zespół pałacowo-parkowy w Działyniu
Palace and park complex in Działyni
 Fot./Photo: J. Chodkowska-Miszczuk.

Aspekt społeczny działań podejmowanych przez badane firmy przejawia się przede wszystkim w ich aktywnym udziale we współorganizacji różnego rodzaju imprez kulturalno-sportowych, w tym dożynek, lokalnych festiwali, imprez okolicznościowych, takich jak Dni Kłęcka, zakończenie sezonu sportowego w Działyniu, Dzień Dziecka i in. Jak mówi przedstawiciel biogazowni: „ja nie miałem żadnych wątpliwości, że żyjemy w lokalnym społeczeństwie i z lokalnym społeczeństwem zawsze staraliśmy się nawiązywać partnerskie relacje”, dlatego też opisując interakcje biogazowni z różnymi podmiotami lokalnymi, wskazuje m.in. na niezwykle istotną kwestię sąsiedztwa lokalnej społeczności. Także lokalny animator dostrzega szerokie pole do współpracy w zakresie wspólnie organizowanych imprez. Wkład Działypolu w wydarzenia lokalne polega np. na pokryciu części kosztów organizacyjnych, ale przede wszystkim współpraca ta ma charakter barterowy. Działypol gwarantuje dostarczenie konkretnych produktów spożywczych, realizację usług związanych z przygotowaniem miejsca lokalizacji imprezy (utwardzenie, wyrównanie nawierzchni) itp. Jak twierdzą mieszkańcy i inicjatorzy tychże imprez, właściciele spółek nigdy nie odmawiają pomocy, nigdy nie zostawiają mieszkańców bez wsparcia. Z kolei przedsiębiorstwo ugruntowuje swoją pozycję w lokalnym środowisku oraz zyskuje promocję marki, chociaż jak podkreśla lokalny animator: „ze strony Działypolu nie ma takich oczekiwań, nigdzie się to nie przewija, my to robimy sami z siebie”. Dodatkowym rezultatem, który dostrzegają przedstawiciele Działypolu w subsydiowaniu lokalnych wydarzeń jest budowanie płaszczyzny integracji społecznej pracowników firmy, którzy w znacznej większości są mieszkańcami Działynia. Diagnozują to również sami przedstawiciele Działypolu mówiąc: „cieszymy się, że nasi pracownicy mogą brać udział w tych imprezach”.

Innym przejawem zakorzeniania się omawianych przedsiębiorstw jest intensywna i owocna współpraca z przedszkolem mieszczącym się w jednym z budynków administrowanych przez spółkę Działpol. Jak wspomniano wyżej, pracownicy przedsiębiorstw wspierają je w zakresie wykonywania bieżących prac konserwatorskich. Niezwykle ważna jest tutaj jednak relacja kształtująca się pomiędzy pracownikami przedszkola, rodzicami dzieci tam uczęszczających – mieszkańcami Działynia, a właścicielami badanych przedsiębiorstw. Przedstawiciele Działpolu, w odpowiedzi na prośby rodziców (przekazywane poprzez Radę Rodziców), dofinansowują np. wyjazdy dzieci. Ponadto stałym elementem programu realizowanego w przedszkolu są wycieczki dzieci do gospodarstwa Działpol i biogazowni rolniczej organizowane cyklicznie, 3–4 razy w ciągu roku. W trakcie zwiedzania dzieci poznają zwierzęta, oglądają maszyny rolnicze oraz zapoznają się z kwestiami dotyczącymi odnawialnych źródeł energii, w tym wytwarzania energii w oparciu o biogaz rolniczy. Wycieczki te są przejawem nie tylko istniejącej interakcji pomiędzy firmami a mieszkańcami Działynia, ale również popularyzowania edukacji ekologicznej, w tym wypadku wśród najmłodszych. Warto nadmienić, że przedstawiciele biogazowni sami zachęcają do zwiedzania obiektu, zapoznania się z jej działaniem i rezultatami funkcjonowania.

Omawiając zakorzenienie przedsiębiorstw, nie można pominąć wymiaru ekonomicznego ich funkcjonowania na danym obszarze. Na ten aspekt szczególną uwagę zwraca przedstawiciel lokalnej władzy, podkreślając chociażby istotność wpływów podatkowych dla dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego gminy oraz miejsca pracy oferowane przez obie firmy, które są częściowo wykorzystywane także przez mieszkańców Działynia. Najwięcej osób z najbliższej okolicy pracuje przy sezonowych pracach polowych. Ponadto mieszkańcy Działynia stanowią blisko połowę pracowników gospodarstwa Działpol zatrudniającego na stałe około 35 osób. Uwzględniając kwestie relacji Działpolu i biogazowni z innymi przedsiębiorstwami, warto zwrócić uwagę na interakcje z firmami transportowymi. Kształtowanie powiązań z podmiotami realizującymi usługi transportowe jest związane z dywersyfikacją działalności biogazowej i rozwojem sieci sprzedaży produktów wytworzonych na bazie pofermentu, tj. nawozu organicznego i brykietu opałowego.

W wyniku działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwa, w tym przypadku przedsiębiorstwa rolnego wraz z biogazownią rolniczą, wzmocnieniu ulega wartość i pozycja danej przestrzeni, wzrasta jej konkurencyjność oraz atrakcyjność gminy i regionu (Kuciński 2009). Niewątpliwie aspektem ekonomicznym działań podejmowanych przez przedsiębiorstwo rolne i biogazownię jest więc także promocja miejscowości Działyni i gminy KłECKO, szczególnie w kontekście budowania marki miejsca. Jako innowacyjne podmioty wdrażające nowoczesne rozwiązania skupiają uwagę mediów regionalnych i krajowych, a także generują ruch zwiedzających. I tak np. biogazownia rolnicza stanowiła i stanowi nadal interesujące miejsce nie tylko dla potencjalnych inwestorów, ale również władz lokalnych i regionalnych, uczniów, studentów i innych osób wyrażających chęć zwiedzania obiektów biogazowni.

Komponentem scalającym relacje kształtowane przez obie spółki działające na terenie byłego KPGR-u są lokalne władze i instytucje publiczne. Szczególnie jest to widoczne w przypadku relacji z lokalną społecznością. Dostyc silna interakcja nawiązana z mieszkańcami Działynia poprzez przedszkole rozwija się właśnie w oparciu o obecność instytucji prowadzonej przez lokalne władze samorządowe. Również imprezy i wydarzenia okolicznościowe, w których organizacje partycypują także analizowane przedsiębiorstwa, są

objęte patronatem władz lokalnych, np. sołtysa wsi Działyn, rady miejskiej gminy Kłecko, ale także innych organizacji, np. parafii rzymskokatolickiej. Odbývają się one zazwyczaj w miejscach administrowanych przez władze lokalne, na Orliku i w jego otoczeniu. Ponadto, jak twierdzą mieszkańcy Działynia, współpraca z Działpołem miała bardziej intensywny charakter, kiedy w miejscowości istniała szkoła podstawowa pełniąca rolę partnera w relacjach pomiędzy gospodarstwem a lokalną społecznością.

Reasumując przeprowadzone badania, należy zaznaczyć, że powstawanie i rozwój działalności gospodarczej na danym obszarze może kreować wzrost dochodów i zatrudnienia w innych podmiotach gospodarczych czy instytucjach publicznych. Wzrost ten jest określany mianem efektów mnożnikowych, których wielkość jest determinowana różnorodnością powiązań danego podmiotu gospodarczego z otoczeniem lokalnym stanowiących o jego zakorzenieniu. Jak podaje K. Wiedermann (2008), można mówić o dwóch podstawowych typach efektów mnożnikowych: dochodowych i zaopatrzeniowych. Należy podkreślić, że podmioty gospodarcze generują wpływy podatkowe, które to z kolei mogą posłużyć jako źródło nowych inwestycji, np. w zakresie infrastruktury technicznej i społecznej, będących przejawem rozwoju społeczno-gospodarczego. Wśród efektów dochodowych wymienia się także zwiększanie się siły nabywczej lokalnego społeczeństwa poprzez wynagrodzenia pracowników. Efekty zaopatrzeniowe zaś wynikają z popytu tworzonego przez dany podmiot gospodarczy na dostawę dóbr i realizację różnego rodzaju usług związanych z bieżącą działalnością przedsiębiorstwa. Zgodnie z mechanizmem efektów mnożnikowych zarówno dochodowych, jak i zaopatrzeniowych (Wiedermann 2008) bezpośrednio świadczących o poziomie zakorzenienia danego podmiotu, funkcjonowanie firmy na danym obszarze może skutkować i skutkuje inicjowaniem nowych działalności, wzrostem aktywności budowlanej, rozwojem infrastruktury, wzrostem dochodów podatkowych, działaniami na rzecz integracji lokalnego społeczeństwa i w tym znaczeniu zakorzenie może przybierać wymiar infrastrukturalny, ekonomiczny i społeczny.

W odniesieniu do tych trzech opisanych aspektów zakorzenienia, zakorzenie firmy Działpol w wymiarze infrastrukturalnym odnosi się do roli przedsiębiorstwa w procesie modernizacji zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego położonego w Działyniu. Osadzenie przedsiębiorstwa w kontekście ekonomicznym dotyczy nie tylko zwiększenia wpływów podatkowych, ale także rezultatów dochodowych związanych ze wzrostem siły nabywczej mieszkańców oraz usług lokalnych wykonywanych przez omawiany podmiot na rzecz lokalnego społeczeństwa. Niezwykle istotne znaczenie ma tutaj także udział analizowanego przedsiębiorstwa w budowaniu marki miejsca (*place branding*), w tym poprzez promocję miejscowości i gminy, które jak podaje M. Donner i in. (2016) jest pochodną poziomu zakorzenienia. Z kolei wymiar społeczny zakorzenienia badanego podmiotu wyraża się w analizowanym przypadku m.in. w przedsięwzięciach wymagających zaangażowania podmiotu gospodarczego w szereg projektów mających na celu integrację lokalnej społeczności, co w przypadku dysfunkcyjnego obszaru, jakim jest osiedle popegeerowskie, jest niezwykle pożądane. Na istotność budowania relacji z lokalną społecznością wskazuje E. McKeever i in. (2015) konkludując, że poprzez więzi przedsiębiorstwa z mieszkańcami kreowane chociażby w drodze partycypacji w różnego rodzaju przedsięwzięciach lokalnych ugruntowaniu podlega tożsamość miejsca. Ponadto relacje te mogą wpływać nie tylko na społeczeństwo, ale również na przedsięwzięcia podejmowane przez przedsiębiorstwo. Swoistym buforem wszelkich działań realizowanych przez podmiot były i są instytucje (tutaj np. w postaci lokalnej administracji publicznej, nie tylko władz lokalnych, ale

także np. szkoły czy przedszkola). Jak wykazały wyniki badań, wsparcie instytucjonalne przyczynia się do sukcesu wszelkich działań na rzecz lokalnego społeczeństwa, przede wszystkim poprzez ich ukonstytuowanie i legitymizację.

Podsumowanie

Ponadlokalne, innowacyjne podmioty gospodarcze funkcjonujące na danym obszarze mogą odgrywać i odgrywają istotną rolę w procesach rewitalizacji i odnowy wsi. Niezwykle istotnym elementem jest zakorzenienie tychże przedsiębiorstw w lokalnym otoczeniu uwarunkowane strukturą relacji nawiązanych z podmiotami lokalnymi, osadzenie w układzie lokalnym, w konkretnych relacjach społecznych i kulturowych.

Podjęta analiza wykazała, że innowacyjność technologiczna może się łączyć również z nowoczesnym podejściem w zakresie dbałości o szeroko rozumiane otoczenie lokalne firmy, w tym procesy odnowy i rewitalizacji wsi. Znaczenie zakorzenienia podmiotu w lokalnym otoczeniu można rozpatrywać z trzech zasadniczych aspektach: infrastrukturalnym, społecznym i ekonomicznym. Wymiar infrastrukturalny odnosi się do udziału podmiotów w tworzeniu lokalnych zasobów i infrastruktury. Na uwagę zasługują również procesy związane z opieką nad obiektami stanowiącymi lokalne dziedzictwo kulturowe. Lokalizowanie przedsiębiorstw w tego typu obiektach stanowi modelowy przykład zabezpieczania kompleksu zabytkowego, znajdującego się w tym przypadku na terenie byłego KPGR-u. Wymiar społeczny zaś to głównie partycypacja w przedsięwzięciach integrujących lokalną społeczność. Z kolei aspekt ekonomiczny jest definiowany przez pryzmat rezultatów dochodowych, miejsc pracy, realizacji usług lokalnych czy udział firmy w budowaniu marki miejsca. Inicjatywy te, współrealizowane i wspierane przez przedsiębiorstwa (gospodarstwo rolne i biogazownię rolniczą), świadczące o umocowaniu w lokalnym otoczeniu i lokalnych praktykach, dowodzą pozytywnego i silnego znaczenia zakorzenienia przedsiębiorstw w lokalnym środowisku w realizacji procesów rewitalizacji i odnowy wsi.

Reasumując, kreowanie, a następnie rozwijanie, pogłębianie i różnicowanie powiązań nowego, dużego przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstw, tak jak to ma miejsce w analizowanym przypadku, z lokalnymi podmiotami, w tym integracja z lokalną społecznością wymaga szeroko rozumianego wsparcia instytucjonalnego. Jak pokazują rezultaty badań, efektywne budowanie zasobów relacyjnych przez ponadlokalne podmioty jest uwarunkowane w znacznym zakresie obecnością partnera w postaci lokalnych instytucji. Instytucje pełnią rolę nie tylko pośrednika pomiędzy podmiotami, ale przede wszystkim usprawniają budowanie płaszczyzny współpracy, zapewniając stronę organizacyjno-logistyczną różnych wspólnych przedsięwzięć.

Opracowanie finansowane ze źródeł Narodowego Centrum Nauki, projekt badawczy nr 2016/21/D/HS4/00714, pt. „Przedsiębiorstwa biogazowe w perspektywie koncepcji zakorzenienia”.

Dziękujemy za pomoc w zgromadzeniu niezbędnych informacji i materiałów źródłowych wszystkim osobom biorącym udział w badaniu.

Bibliografia

- Biegańska J.**, 2013, *Rural areas in Poland from a demographic perspective*, Bulletin of Geography, Socio-economic Series, 20, s. 7–22.
- Biegańska J., Grzelak-Kostulska E., Dymitrow M., Chodkowska-Miszczuk J., Rogatka K.**, 2016, *Młodzież z osiedli popegeerowskich a kształtowanie społecznych zasobów lokalnych*, Studia Obszarów Wiejskich, 44, s. 75–92. DOI: <http://dx.doi.org/10.7163/SOW.44.5>
- Biegańska J., Środa-Murawska S., Grzelak-Kostulska E.**, 2014, *Significance of EU funds in the creation of sport and recreation infrastructure in Poland in the context of the cohesion policy*, [w:] V. Klímová, V. Žitek (red.), *17th International Colloquium on Regional Sciences: conference proceedings, Hustopeče, June 18-20, 2014*, Masarykova univerzita, Brno, s. 409–416.
- Biegańska J., Szymańska D.**, 2013, *The scale and the dynamics of permanent migration in rural and peri-urban areas in Poland – some problems*, Bulletin of Geography. Socio-economic Series, 21, s. 21–30.
- Brinton M.C., Kariya T.**, 1998, *Institutional Embeddedness in Japanese Labor Markets*, [w:] M. Brinton, V. Nee (red.), *New Institutionalism in Sociology*, Russell Sage Foundation, New York, s. 181–207.
- Ciapetti L.**, 2008, *Tech-based Inequalities and the New Policy Dimension in Local Economic Development: A Framework for Analysing Local Development Processes in the Knowledge-Based Economy*, Discussion Paper, University of Birmingham, Birmingham.
- Chodkowska-Miszczuk J.**, 2016, *Odnawialne źródła energii w rozwoju turystyki na obszarach chronionych w Polsce na przykładzie ośrodka turystyki religijnej w Kodniu*, Studia Ecologiae et Bioethicae, 14, 2, s. 9–31.
- Chodkowska-Miszczuk J., Środa-Murawska S., Biegańska J.**, 2016a, *Znaczenie edukacji w zakresie odnawialnych źródeł energii w upowszechnianiu zasad rozwoju zrównoważonego*, Ekonomia i Środowisko, 1 (56), s. 179–198.
- Chodkowska-Miszczuk J., Biegańska J., Grzelak-Kostulska E.**, 2016b, *Instalacje odnawialnych źródeł energii jako nowa atrakcja turystyczna*, [w:] D. Sokołowski, P. Tomczykowska (red.), *Kreatywność w turystyce: innowacyjne rozwiązania we współczesnej turystyce*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 197–212.
- Chodkowska-Miszczuk J., Kulla M., Novotny L.**, 2017, *The role of energy policy in agricultural bio-gas energy production in Visegrad countries*, [w:] K. Rogatka, D. Szymańska (red.), Bulletin of Geography. Socio-economic Series, 35, s. 19–34. DOI: <http://dx.doi.org/10.1515/bog-2017-0002>
- Creswell J.W.**, 2003, *Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (2nd ed.)*, Thousand Oaks, CA, Sage.
- Czapiewska G.**, 2011, *Odnowa wsi szansą na rozwój peryferyjnych obszarów wiejskich Pomorza*, Barometr Regionalny, 3, 35, s. 85–94.
- Delicado A., Figueiredo E., Silva L.**, 2016, *Community perceptions of renewable energies in Portugal: Impacts on environment, landscape and local development*, Energy Research & Social Science, 13, s. 84–93. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.erss.2015.12.007>
- Dicken P., Malmberg A.**, 2001, *Firms in Territories: A Relational Perspective*, Economic Geography, 77, 4, s. 345–363.
- Deszczyński B.**, 2014, *Zasoby relacyjne – konceptualizacja pojęcia w świetle zasobowej teorii przedsiębiorstwa*, Studia Oeconomica Posnaniensia, 2, 11 (272), s. 25–44.
- Domański B.**, 1997, *Geografia przedsiębiorstw – niedoceniony nurt badań w polskiej geografii ekonomicznej*, [w:] Domański, B. (red.), *Geografia, człowiek, gospodarka*, IG UJ, Kraków, s. 101–112.

- Domański B.**, 2004, *Local and regional embeddedness of foreign industrial investors in Poland*, [w:] M. Paszkowski (red.), *Effectiveness, geographical space, quality of life*, Prace Geograficzne, 114, IGiGP UJ, Kraków, s. 37–54.
- Domański B., Gwosdz K.**, 2009, *Toward a more embedded production system? Automotive supply networks and localized capabilities in Poland*, *Growth and Change*, 40(3), s. 452–482.
- Donner M., Horlingd L., Fort F., Vellema S.**, 2016, *Place branding, embeddedness and endogenous rural development: Four European cases*, *Place Branding and Public Diplomacy*, Palgrave Macmillan, s. 1–20.
- Dymitrow M., Biegańska J., Grzelak-Kostulska E.**, 2018, *Deprivation and the Rural-Urban Trap*, *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 109, 1, s. 1–22. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/tesg.12263>
- Feltynowski M., Senetra A., Biegańska J., Grzelak-Kostulska E., Dymitrow M., Środa-Murawska S.**, 2015, *Some problems of local development : the example of former State Agricultural Farms in Poland*, [w:] *Research for rural development 2015: annual 21th International Scientific Conference: proceedings*, 2, Latvia University of Agriculture, Jelgava, s. 237–243.
- Golinowska M., Kutkowska B.**, 2009: *Odnowa wsi i ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego*, *Wieś i Rolnictwo*, 1 (142), s. 146–165.
- Granovetter M.**, 1985, *Economic action and social structure: The problem of embeddedness*, *American Journal of Sociology*, 91, 3, s. 481–510.
<http://poznaw.wuoz.gov.pl/rejestr-zabytkow>, [22.06.2017]
- Halinen A., Törnroos J.Å.**, 1998, *The Role of Embeddedness in the Evolution of Business Networks*, *Scandinavian Journal of Management*, 14, 3, s. 187–206.
- Idziak W., Wilczyński R.**, 2013, „Odnowa wsi”. *Przestrzeń, ludzie, działania*, FAPA, Warszawa.
- Jedut R.**, 2005. *Problemy wdrażania Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) na przykładzie programu „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego”*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 8, s. 107–114.
- Kaczmarek S.**, 2001, *Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kamosiński S.**, 2001: *Rewitalizacja przestrzeni niematerialnej i materialnej wsi: kształtowanie wizerunku obszarów wiejskich. Kształtowanie wizerunku obszarów wiejskich*, *Samorząd Terytorialny*, 21, 9, s. 5–16.
- Kołodziejczak A.**, 2016, *Rolnictwo czy węgiel brunatny – użyteczność zasobów w rozwoju lokalnym gminy Krobi*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 44, s. 125–136. DOI: <http://dx.doi.org/10.7163/SOW.44.8>
- Kowalczyk H.**, 2007, *Słowo wstępne*, [w:] M. Kłodziński, M. Błąd i R. Wilczyński (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, IRWiR, Warszawa, s. 9–13.
- Krzysztofik R., Dymitrow M., Grzelak-Kostulska E., Biegańska J.**, 2017, *Poverty and social exclusion: An alternative spatial explanation*, [w:] K. Rogatka, D. Szymańska (red.), *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 35, Nicolaus Copernicus University, s. 45–64. DOI: <http://dx.doi.org/10.1515/bog-2017-0004>
- Kuciński K.**, 2009, *Geografia ekonomiczna*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Lecyk P.**, 2009, *Odnowa wsi w województwie wielkopolskim na podstawie doświadczenia gminy Kramsk w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO)*, *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 2, s. 93–100.
- Lutyński J.**, 2000, *Metody badań społecznych. Wybrane zagadnienia*, ŁTN, Łódź.
- Łobocki J.**, 2014, *Rola zakorzenienia lokalnego w warunkach gospodarki globalnej*, [w:] J. Sokołowski, M. Rękas, G. Węgrzyn (red.), *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*,

- Ekonomia, 347, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 323–330.
- Meyer K.E., Mudambi R., Narula R.**, 2011, *Multinational enterprises and local contexts: the opportunities and challenges of multiple embeddedness*, *Journal of Management Studies*, 48, 2, s. 235–252. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6486.2010.00968.x>
- McKeever E., Jack, S., Anderson, A.**, 2015, *Embedded entrepreneurship in the creative re-construction of place*, *Journal of Business Venturing*, 30, s. 50–65.
- Miles M.B., Huberman A.M., Saldana J.**, 2014, *Qualitative Data Analysis, A Methods*, Source Book, Sage.
- Munday M., Bristow G., Cowell R.**, 2011, *Wind farms in rural areas: how far do community benefits from wind farms represent a local economic development opportunity*, *Journal of Rural Studies*, 27, s. 1–12. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.08.003>
- Plan odnowy miejscowości Działyni na lata 2010–2017*, zatwierdzony przez radę miejską gminy Kłeczeko 29.10.2010 r.
- Polanyi K.**, 2010, *Wielka transformacja. Polityczne i ekonomiczne źródła naszych czasów*, tłum. M. Zawadzka, PWN, Warszawa.
- Ramos C., Ford D.**, 2011, *Network Pictures as a Research Device: Developing a Tool to Capture Actors' Perceptions in Organizational Networks*, *Industrial Marketing Management*, 40 (3), s. 447–464.
- Raszeja E.**, 2005, *Tożsamość, trwałość, rozwój; Ochrona krajobrazu kulturowego w projektach odnowy wsi*, *Architektura Krajobrazu*, 1–2, s. 41–50.
- Ratajczak-Mrozek M.**, 2014, *The Importance of Locally Embedded Personal Relationships for SME Internationalisation Processes – from Opportunity Recognition to Company Growth*, *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 10, 3, s. 89–108.
- Rejestr zabytków nieruchomości województwa wielkopolskiego*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, <http://poznan.wuoz.gov.pl/rejestr-zabytkow> (10.05.2017)
- Rogatka K., Biegańska J., Grzelak-Kostulska E., Cieślik E., Chodkowska-Miszczuk J., Środa-Murawska S.**, 2015, *Revitalization as a part of the EU cohesion policy*, [w:] V. Klímová, V. Žitek (red.), *18th International Colloquium on Regional Sciences: conference proceedings, Hustopece, June 17–19, 2015*, Masarykova univerzita, Brno, s. 293–299.
- Sokołowicz E.**, 2015, *Rozwój terytorialny w świetle dorobku ekonomii instytucjonalnej*, *Przestrzeń-bliiskość-instytucje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Środa-Murawska S., Szczepańska A., Biegańska J., Senetra A.**, 2014, *The phenomenon of non-governmental organizations: new stimuli for cultural development in rural areas of Poland*, *Research for rural development 2014: annual 20th International Scientific Conference: proceedings*, 2, Latvia University of Agriculture, Jelgava, s. 229–236.
- Stachowiak K.**, 2011, *Rola koncepcji zakorzenia w geograficznych badaniach nad globalizacją*, *Podstawowe Idea i Koncepcje w Geografii*, 5, s. 83–99.
- Strykiewicz T.**, 2001, *Koncepcja usieciowienia (networking) w badaniach przestrzenno-ekonomicznych*, [w:] H. Rogacki (red), *Koncepcje teoretyczne i metody badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Szymańska D., Biegańska J.**, 2012, *Infrastructure's and housing's development in the rural areas in Poland – some problems*, *Journal of Infrastructure Development*, 4, 1, s. 1–17.
- Szymańska D., Biegańska J.**, 2011, *Fenomen urbanizacji i procesy z nim związane*, [w:] J. Stodczyk i M. Śmigieliska (red.), *Procesy urbanizacji i ich uwarunkowania na początku XXI wieku*, Uniwersytet Opolski, s. 13–38.

- Uzzi B.**, 1996, *The sources and consequences of embeddedness for the economic performance of organizations: The network effect*, *American Sociological Review*, 61, 4, s. 674–698.
- Uzzi B.**, 1997, *Social Structure and Competition in Interfirm Networks: The Paradox of Embeddedness*, *Administrative Science Quarterly*, 42 (1), s. 35–67.
- Wiedermann K.**, 2008, *Koncepcja efektów mnożnikowych w wyznaczaniu wpływu przedsiębiorstw na otoczenie społeczno-gospodarcze*, *Prace Komisji Geografii Przemysłu*, 11, s. 98–106.
- Wilczyński R.**, 2009, *Programy odnowy wsi instrumentem zachowania i kształtowania sopecyfiki przestrzeni regionalnej*, *Architecturae et Artibus*, 2, 1, s. 83–86.
- Wójcik M.**, 2010, *Struktura i działanie-społeczno-geograficzna interpretacja oddziaływania funduszy Unii Europejskiej na przykładzie programu "Odnowa wsi"*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 24, s. 186–201.
- Wójcik M.**, 2013, *Gentryfikacja wsi – „Jak daleko od miasta?”*, [w:] J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz (red.), *Konwersatorium Wiedzy o Mieście, XXVI, Procesy gentryfikacji*, cz. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 165–174.
- Zukin S., DiMaggio P.**, 1990, *Introduction*, [w:] S. Zukin, P. DiMaggio (red.), *Structures of Capital. The Social Organization of the Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 1–36.

Summary

The embeddedness of an enterprise in the local environment generates positive effects from the viewpoint of local development. Among the outcomes of this process, one can list e.g. social integration, support for local initiatives, socio-economic revival or decreased disproportion in spatial development. These changes are encapsulated in the processes of rural revitalization and renewal, which are most expedient in areas suffering from social, economic and spatial degradation. The study aims to determine the role of embeddedness of an enterprise in the local environment in the processes of rural revitalization and renewal (a case study of Działyń in Kłęcko commune, Wielkopolskie Voivodeship). Działyń is a former state agricultural farm with a historic site comprising local cultural heritage. It houses Działpol, an agricultural company established as an outcome of transforming a prior state agricultural farm, now a modern biogas plant. The analysis has shown that initiatives undertaken and supported by companies demonstrating their incorporation with the local environment and practices, including participation enhancing local resources and infrastructure, as well as undertakings integrating local community, or provision of other local services prove that embeddedness of enterprises in the local environment is pivotal when implementing the processes of rural revitalization and renewal.